

СТАНОВИЩЕ

изготвено от проф. д-р Борис Парашкевов във връзка с обявения конкурс за академичната длъжност „професор” по професионално направление
2.1. Филология (Общо и историческо езикознание – английски език),
обявен в ДВ, бр. 90/16.11.2012 г.

Настоящото становище е изготвено в съответствие със Заповед № РД 38-551 от 07.12.2012 г. на Ректора на СУ „Св. Климент Охридски” проф. д.и.н. Иван Илчев и с решението от първото заседание на научното жури, съставено по силата на същата заповед. За участие в конкурса документи е подала единствено доц. д-р Мира Христова Ковачева. Тя е завършила специалност Английска филология в СУ през 1973 г., през 1982 г. е защитила докторска дисертация, а през 1991 г. се е хабилитирала и заема длъжността доцент по историческа лингвистика и история на английския език в Катедрата по английска филология към ФКНФ при СУ. Водила е лекционни курсове и семинарни занятия по седем дисциплини за студенти от бакалавърската и магистърската степен, била е ръководител на дипломни и курсови работи, както и на един докторант, а през 1989-1992 г. е завеждала Лектората по български език към Лийдския и към Шефийлдския университет във Великобритания. Представила е данни за участие в единайсет конференции в България и чужбина, както и в два научни проекта от 2012 г. Освен в областта на диахронията интересите и са насочени към съпоставителното езикознание, социолингвистиката, езиковите контакти и преподаването на български език за чужденци. В последния раздел са й признати изключителни заслуги във връзка с изготвянето на българските материали за четири реномирани учебни помагала, съставени в съавторство с нейния английски колега проф. Майкъл Холман и издадени в периода 1993-2010 г. в лондонското издателство Hodder & Stoughton.

В настоящия конкурс доц. Ковачева участва с 24 научни труда, публикувани след хабилитирането ѝ, а именно една монография, седем учебника и учебни помагала и 16 научни статии. Сред тях най-голяма тежест има, естествено, издадената от Университетското издателство „Св. Климент Охридски” монография *Spontaneous Spoken Language and Linguistic Theory* (Спонтанна устна реч и теорията за езика) в обем 339 стр. Опирайки се на редица англоезични изследвания, в нея авторката в частност се

противопоставя на формализираните модели на езика, обявява се срещу трайното фокусиране върху езиковата система и статичната дефиниция за езиковия знак у Фердинанд де Сосюр и си поставя за цел да представи спонтанната устна реч в нейната първичност. При това тя разисква проблема за преодоляване на разрыва между индивидуалната компетентност и езика на общността, който няма носител.

Изследването се основава на солиден корпус от близо 50 000 думи почти в равновесно съотношение за български и английски. Примери от него се използват главно илюстративно, а източниците му са посочени на стр. 19 сл. Посочената в края на монографията респектираща библиографска справка от над 300 литературни източника и 7 речника свидетелства за трайно и добросъвестно запознаване с проблематиката и за предварително разработване на отделни тематични фази, засегнати в 13 собствени публикации, включени в библиографската справка. Монографията се състои от една аналитична част (стр. 23-211) и една теоретична (стр. 213-287) с обобщителен преглед на нейното съдържание (стр. 288-294). В кратката заключителна част в рамките на три групи се изброяват 32 извода съответно от езиковия анализ, от теоретичния анализ и по отношение на метаезика (стр. 295-299). Преформулирани на български език, същите изводи са приведени от авторката сред приносните моменти на нейната научноизследователска продукция. Тук ще се спрем на раздел 4. *Mimesis and spoken language* от първата част на изследването, където доц. Ковачева описва първоначалните си наблюдения над две групи важни за българската спонтанна реч лексически елементи, функциониращи като сказуемо. Това са т. нар. *идеофони*, традиционно отнасяни към междуметията, което авторката в унисон с други специалисти смята за погрешен похват при описанието на различни езици. Тя пояснява идеофоните като думи, чиято звукова структура говорителите използват, за да събудят живо впечатление за миризма, цвят, форма, звук, действие или движение. Доц. Ковачева подразделя идеофоните в български на две интересни подгрупи, илюстрирани отчасти с примери: звукоподражателни идеофони заедно със сродни глаголни лексеми (стр. 187 сл.) и „отглаголни” идеофони със сродните глаголи (стр. 199). И в двата случая може да се говори за отворени групи, онагледени с по трийсетина примера. За по-голяма пълнота се препраща към две приложения с близо двойно повече примери (стр. 311- 314). При тях обаче на места проличава трудността да се определи дали глаголят е производно от идеофона (приложение IV), или обратното (приложение V). Еднозначно вторични, в повечето случаи звукоподражателни, са глаголите *амкам*, *бамкам*, *боцкам*, *мляскам*, *пльосвам*. Първични обаче са *гълтам* и *капя*. В двата списъка се съдържат *гаврът* –

гаврътна, чието естество е извънредно спорно. В работата позоваването на становището на Вл. Георгиев, който лансирал контаминацията като относително чест словообразователен похват (тоест *гаврътна* било получено от кръстосването на *гътна* и *въртна*), се конфронтира с упорито отхвърляната от самия него хипотеза на М. Москов за старинно префигиране на *гаврътна* (тоест *га-въртна*). Независимо от този безславно заглъхнал спор мислимият идеофон *гаврът* е получен от *гаврътна*. При всички случаи обаче съставянето на подобни списъци (без непременно да се експлицира механизмът на възникване) би било извънредно полезно. Езикът ни несъмнено разполага с подобни на пръв поглед не книжовни изразни средства, които не е изключено един ден да навлязат в тълковни речници, а оттам – успоредно с постъпателното легитимиране на спонтанната уста реч – и в двуезичните. Навярно всеки четящ монографията ще си припомни идеофонни употреби, характерни може би за собствената му семейна среда като сходно звучащите *оопаляаа* (вдигане на дете на ръце с известно усилие примерно от дядото, тоест „синтез на звук и движение“) и *опалаа/ опнаа* (при неприятна изненада: ‘сега я втасяхме; а да видим сега’).

Безспорно приносно намирам изтъкнатото реабилитиране на дателните клитики като „форми с ясно изразено дискурсивно значение – очертаване сферата на говорещия“ (т. 15 от приносните моменти) в противовес на квалифицирането им просто като частици. За пример ще приведа липсата на усет у някои теоретици по отношение на този факт, които приемат *коскоджамити* за заемка от турски и настояват за слятото ѝ изписване, вместо да разграничат турцизма *коскоджа* от добавените към него деиктични форми *ми ти* (тоест *коскоджа ми ти* точно както *сума ти, такива ми ти работи*).

В своята цялост монографията е солидна стъпка към разкриването на една силно маргинализирана сфера на нашия език, каквато е спонтанната устна реч, която до голяма степен не подлежи на нормиране, но нейната жизненост и самобитност ѝ дава право да намери признание в освободеното от схоластика езикознание.

Научните и дидактическите интереси на доц. Ковачева, излизаци извън рамките на традиционната диахрония, са се разширили не само по посока на преподаването на българския език като чужд – едно поприще, чиято продукция се цитира в престижни езиковедски сборници. В частност нейните наблюдения са насочени както към синхронната динамика във възникването на жаргона, така и към езиковите промени като последица от езиковия контакт. Пример за ангажирано включване в дискусиата относно чуждите влияния (в случая правописни, а не просто езикови промени в

результат на езиков контакт) е статия № 12 „За повишената активност на образувания от типа *ФБР агент* и *фешън творение* от гледна точка на езиковия контакт”. Шест години след нейното отпечатване и три години след една моя публикация в сп. „Български език”, озаглавена „Правописни неволи при композиции и апозиции”, разгорещените спорове се подновиха след издаването на „Официалния правописен речник на българския език”, в който се наложи компромисно да се допусне дублетност за редица уж вече наложили се иновации. Става дума за неустановените правила за слято, полуслято и разделно писане. В статията си доц. Ковачева само мимоходом споменава функцията приложение при типа „къща-музей”. В случая усвоеното от практиката в руски полуслято писане е несъвместимо с термина приложение (апозиция), който е валиден за съставката *музей (къща музей = къща, която е музей)*. Тоест логично е препоръчаното както от десетилетия, така и от въпросния речник писане *къща музей*, пренебрегвано доста системно и в самата статия (*езиковедите-българисти, езика-източник*). Наблягам на това обстоятелство, защото полуслятото писане на две отделни думи в по-нататъшното изложение на авторката влиза в колизия с въздействието на новия българско-английски езиков контакт, който на разискваното равнище се изразява в разделно писане по английски маниер: *фешън творение*. Така се стига до цитираната на стр. 89 безсмислена поредица *терминатор-блъсканица фаза*, която донякъде напомня приведеното от мен скудоумие „изнервената родителка изгонила студентката-педагожка-домашна помощница”. Не по-смислен от гледище на българския език ми изглежда и примерът *табула раза тийнейджъри*, където пък не „табула раза”, а *табулараза* би била по-логичната за нашия език графика в отличие от *tabula rasa* в латински (срв. аналогично *дежавю, инвитро*, а не „дежа вю”, „ин витро”). Авторката установява все по-често разделно писане в противовес на нормата като проява на езиково съзнание: *фото магазин, авто и битови ключове* (срв. аналогичната бележка в № 13, стр. 438). При наличието на такава тенденция явно ще се стигне до регламентиране на случаите, които аз метафорично определям като „разглобяване на думи”: *авто услуги, електро материали, психо тест, радио разпръскване*; а по образец на *София филм фест* защо не и *София университет „Св. Климент Охридски”*? Но тъй като нашият езиков усет все още не е атрофиран напълно, далеч не всеки член на българскоезичния социум приема *бизнессреща, душкабина, фенклуб* за нередни написания. В новия правописен речник за такива случаи компромисно се допуска слято или разделно писане, докато според предходния вече трябваше (!) да пишем *ски скокове...* (срв. и почти лишената от логика словесна поредица *ски алтийски*

дисциплини). Наблюденията на доц. Ковачева са съвсем достоверни и тя добре обосновава промените теоретично, но абсолютизирането на разделното писане по „английски” маниер (за което впрочем в самия английски – както е известно – изобщо няма еднозначна регламентация) едва ли е радващо. Така че в крайна сметка ние като че ли напук на нашето езиково своеобразие и на уж подчертано народността на книжовния ни език много лесно култивирахме руското полуслято писане там, където не му е мястото, и сега вече иде ред на английското разделно писане дори в случаи, при които в английския го няма, напр. *био продукти*...

Дискусионен характер с добра перспектива за доразвиване притежава статия № 14 „За жаргона интердисциплинарно”. В нея вниманието се насочва върху съществуващата противоречивост в характеристиките, служещи за дефиниране на понятието жаргон. Според авторката чрез набора от характеристики фактически се описва, от една страна, създаването на жаргонна лексика, а от друга – употребата на жаргонната лексика като репертоар. В хода на дискусията и в една заключителна схема се обосновава разпределянето на въпросните шест на брой характеристики въз основа на разграничаването на два вида жаргон: първичен (тоест като речево поведение) и вторичен (във вид на езиков репертоар). Изложението, издържано в обичайния за доц. Ковачева изискан стил, запознава не само с разнообразни виждания, но се привеждат и примери от лични наблюдения. При позоваването на български изследователи в областта на жаргона са привлечени публикации главно на Г. Армянов и М. Виденов, а е могло да се посочи класическата студия на Ст. Стойков „Софийският ученически говор. Принос към българската социална диалектология” (1946) и аналитичната и богата на примери книга на Цв. Карастойчева „Българският младежки говор” (1988). Изобщо и тази работа на доц. Ковачева би спечелила много, ако се разшири с илюстративен лексикален материал в духа на споменатите мимоходом „проявления на жаргона” по Ебъл (стр. 45) хипарски, пънкарски, металистки, войнишки, спортистки и др. В немското езикознание великолепно разработени също в исторически план са не само апашкият, но и студентският и войнишкият говор, както пък у нас добри сведения има за мешруганския. Популярният „Речникът на българския жаргон” от Г. Армянов в по-голямата си част отразява разговорната реч. Липсват обаче обзори относно влиянието именно на професионалните говори и жаргони върху разговорния и отчасти книжовния език като например метафориката на картоиграческите термини *пасувам си, минавам метър, прецакаха ме, изиграх последния си коз*. С други думи, по-подробното лексикологично и етимологично изследване и илюстриране на различните

„репертоари”, загатнати в тази статия на доц. Ковачева, би било само от полза за отделните аспекти на нашата лексикография.

Личните ми контакти с участничката в конкурса, както и представената от нея за оценка постхабилитационна научна продукция утвърждават впечатлението ми, че тя отдавна е заслужила да намери по-високо място в академическата йерархия. Без да загърбва първоначалното си амплуа на изследовател и преподавател по една дисциплина с все по-затихващи за съжаление функции, каквато е историческата лингвистика, доц. Ковачева се е разгърнала много успешно в претенциозната дидактическа насока, свързана с усвояването на българския език от лица, владеещи английски. Ориентирането на интересите ѝ към съпоставителното езикознание, социолингвистиката и езиковите контакти са ѝ дали възможност да изяви своята голяма ерудираност в продуктивен план. Приложеният в документацията огромен брой цитирания би оборил всяко съмнение за субективизъм при едно такова твърдение. Само на присъщия ѝ перфекционизъм може да се дължи липсващата понякога смелост да разработва и публикува още по-активно грижливо подбираните от нея актуални научни теми.

С оглед на тази оценка и на изложените в становището ми впечатления мога да заявя, че ще гласувам положително на доц. Мира Христова Ковчева да бъде присъдена академическата длъжност „професор” по професионално направление 2.1. Филология (Общо и историческо езикознание – английски език).

София, февруари 2013 г.

(проф. д-р Борис Парашкевов)